

розуміло, що з появою людей територія України почала поступово заселятися — місце ж привабливе. Залюднення почалося з Карпат — чудові там місця, скажу я вам, тому не дивно, що вже **мільйон років тому** первісні люди пили в Карпатах джерельну мінеральну воду та дихали чистим атреським повітрям.

Але звідки взялися у Карпатах люди? Чи може Україна була прабатьківщиною людства? Деякі наші патріоти, яких природа нагородила особливо бурхливою фантазією, свято переконані, що так воно й було. І спробуй лише такому щось заперечити, як тут же будеш віднесений до «ворогів України».

Думка надто збуджених патріотів діда не хвилює. Дідові цікавіше, що нам каже наука у світлі її останніх досліджень. Найбільш притомні із сучасних дослідників погоджуються, що місце-появи предків людини слід шукати в Африці, і сталося це десь у часовому проміжку між 7 і 15 мільйонами років тому. Почувши про це, деякі африканські президенти почали навперекір заманювати до себе археологів і палеоантропологів та надавати їм фінансове та всяке інше сприяння для проведення розкопок. Бо чомусь кожному із тих президентів хочеться, щоб рештки найдавнішої людини були знайдені саме в його країні. І тоді отой президент, засідаючи на місцевих самітах або навіть в ООН, зможе гордовито оглядати сусідів і самовпевнено всміхатися. Бо це ж не жарт, якщо твоєму народові понад 10 мільйонів років! Куди вже тим грекам, римлянам чи навіть египтянам!

А от уряд Південно-Африканської Республіки не став чекати результатів досліджень вчених і добився через ЮНЕСКО, щоб комплекс печер у 50 км від Йоханесбурга, де жили всякі австралопітеки, дістав офіційну назву «Колиска людства». І неважливо, що найдавнішим залишкам людської діяльності в тих печерах лише якихось 2,3 млн років. Уряд ПАР вже збудував там музей і щороку заробляє на туристах непогані гроші.

В будь-якому випадку, саме десь в Африці первісні примати злізли з дерев на грішну землю та почали еволюціонувати. Чому злізли? Не від

хорошого життя, а через зміну клімату, який призвів до вимирання лісів та зникнення дерев. Багато видів первісних приматів так і не зуміли пристосуватися до нових умов та вимерли. Але один якийсь вид, або, можливо, кілька видів отих приматів зуміли-таки освоїтися і на землі.

Поки вони жили на деревах, у ході еволюції їх тіла збагатилися й дотепер корисними нам особливостями. Перша особливість — **біокулярність**. Тобто пара очей, винесена на передню частину обличчя, яка дає хороший панорамний зір. Завдяки якому ми можемо, наприклад, читати. Друга особливість — долоня із вправними пальцями, якими людина може щось хапати, тримати або просто гортати сторінки цієї книжки. Важливу роль в еволюції людини відіграв і великий палець руки, завдяки якому нам так зручно тримати чарку. Взагалі, без великого пальця людині жилося нудно — без нього навіть дулі не скрутиш.

Однак, виявилось, що пристосоване до життя на деревах тіло на грішній землі почуває себе не дуже комфортно. Бо в африканській савані часто трапляється висока трава, через яку нічого кругом не видно, і тут навіть біокулярність не допоможе. А раптом десь поряд заचाївся хижак? І тоді один із тих первісних приматів зробив над собою надзусилля та, крякучи, звівся на задні кінцівки. Видимість одразу поліпшилася, ситуація прояснилася.

Цьому подвигу невідомого предка людини несамовито аплодують всі масажисти світу, бо одним з наслідків нашого прямоходіння є остеохондроз, міжхребцеві грижі та всякі болі в спині, які змушують багатьох людей користуватися недешевими послугами масажистів. Так чи інакше, щоб вижити в нових умовах, примати перейшли на **біпедальність** — тобто не лише звелися на рівні ноги, але й почали на них ходити. І при цьому вивільнилися руки. Біпедальні примати тут же почали собі розгулювати Африкою, тицяючи всім навколо дулі. Але скоро вони знайшли для рук інше застосування, бо навчилися виготовляти примітивні знаряддя праці. Еволюція тривала.

Поряд з масажистами, прямоходінню схвально аплодують і кардіологи. Бо серцеві хвороби, спричинені високо винесеним у тулубі серцем та відповідними змінами в системі кровообігу, до цих пір залишаються найпоширенішою причиною смертності серед людей. До серцевих хвороб люди ставляться серйозно, знайомство з кваліфікованим кардіологом дуже цінується. Тому хороші кардіологи живуть у великих будинках, їздять на дорогих автомашинах і з великою ніжністю згадують ту древню мавпу, яка перша здогадалася звестися на рівні ноги.

Але найбільше постраждали жінки, яким доводиться народжувати діток у великих муках. І причина не лише в тому, що в результаті прямоходіння

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

змінилася будова тазових кісток, що так утруднює пологи. Прямоходяча людина почала розвиватися розумово, і відповідно, суттєво збільшився об'єм її головного мозку. Тому вже при народженні людські немовлята такі головастіки, що бідолашних жінок можна лише пожаліти. Тож гінекологи й акушери також шлють першій прямоходячій мавпі свої щирі вітання.

Але у всьому іншому прямоходіння стало великим прогресом і означало вихід первісних приматів на якісно новий щабель еволюції. Яка непрямо, не одразу, але зрештою привела до формування сучасного виду людей — homo sapiens. До якого ми з вами і належимо. Чи тупикова ми гілка еволюції, чи може ще наш вид еволюціонувати, поки що невідомо. Ну, поживемо тисяч 200 чи 300 років і побачимо.

Поступово людина перетворилася на найбільш небезпечного хижака: хитрого, розумного і фізично дуже витривалого. Не секрет, що по швидкості бігу, розмірам, фізичній силі людина значно поступається багатьом ссавцям. Але по витривалості людина не знає собі рівних, бо навіть коні не здатні бігти цілу добу підряд — мусять перепочивати. А тренувана людина може. І навіть проводяться змагання з добового бігу. У 1997 році грек Яніс Курос пробіг за добу 303 км 506 метрів, що досі залишається світовим рекордом.

Кажуть, що верблуди ще можуть посперечатися з людиною у витривалості. Але верблуди живуть лише в своїх кліматичних зонах, а люди поступово заповнили практично всю планету. І живуть значно краще за верблюдів. Отже, людина по праву може вважати себе вінцем біологічної еволюції на нашій планеті. І добилася вона цього не лише завдяки інтелекту, але й видатними фізичними даними. Які, однак, сучасною людиною майже не використовуються.

До території сучасної України первісні **архантропи** добралися десь 1 мільйон років тому. Що вони робили і де вешталися весь цей час, не є предметом нашого інтересу. Але варто сказати кілька слів про те, які саме люди добралися до Карпат. Бо без цього розуміння в декого може скластися антинаукове уявлення, що українцям вже мільйон років. Думаю, якби ми могли побачити отих первісних людей у всій їхній природній красі, мало кому з нас хотілося б мати їх за предків. Але ми й не доводимося їм прямими нащадками, тож можемо полегшено зітхнути.

Якщо хтось гадає, що це були високі й дебели козарлюги на конях і з шаблями, то це не так. Коней і шабель у них точно не було. А були хіба що примітивні кам'яні рубила та дерев'яні дрючки. Та й дебелими їх ніяк не назвеш — по півтора метри заввишки та по 50 кілограм завтовшки. Ну, коли воно добряче поїсть, то кілограм на 60 потягне. Щоправда, їли оті

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

архантропи нечасто, бо збиральництво та полювання не гарантує нормального харчового режиму. І якщо вдавалося вполювати щось велике, то оті недомірки наїдалися так, що їй ходити не могли. Лежали собі покотом коло обсмоктаного кістяка гігантського оленя або волохатого носорога, чухаючи пуза, і чекали поки те все перетравиться. Для перетравлення великої кількості сирого м'яса в них були великі жовчні міхури, рудимент яких носить в собі й кожна сучасна людина. І якщо когось із вас у жовчному міхурі турбує каміння, то можете за це сміливо подякувати далеким предкам людини, які не вміли культурно їсти і набивали собі кендюхи під саму зав'язку.

Про те, що територія України почала заселятися з Карпат, ще коли над Європою лише сходила зоря раннього палеоліту, свідчить найдавніша у Центральній та Східній Європі **Королевська палеолітична стоянка**, що у сонячному Закарпатті. Відкрив оту стоянку в 1974 році київський археолог **Владислав Гладилін**, упродовж багатьох років її досліджував, чим і вписав своє ім'я в науку великими літерами.

Прикметно, що археологічне начальство в Москві всіляко пручалося і не хотіло визнавати того факту, що Королевській стоянці мільйон років. Чи вони заздрили українським археологам, чи просто боялися посилення, як тоді казали, буржуазно-націоналістичних настроїв, але торгувалися, як базарні баби, ні за що не даючи стоянці більш ніж 150 тисяч років. Тобто, що раніше неандертальців ніхто на територію України і не потрапляв. Патріотично налаштовані українські археологи твердо наполягали на пітекантропах або навіть ще більш ранніх гомінідах. Москва відчайдушно впиралася, і боротьба неандертальців з пітекантропами розгорнулася навіть на рівні ЦК КПРС. Де завжди з великою пересторогою ставилися до українських істориків, підозрюючи серед них сильні антирадянські настрої. І небезпідставно.

Після відновлення незалежності України вітчизняні науковці нарешті вільно розправили плечі, неандертальці ж зазнали ганебної поразки. Бо зараз ніхто вже не сумнівається в правильності датування Королевської стоянки мільйоном років. Безперечно, непогано було б організувати на Закарпатті археологічний музей і заробляти на тому файні гроші, як це робиться в інших країнах. Тим паче, що поряд кордон з країнами Європейського Союзу, а європейці дуже цікавляться подібними музеями, залюбки їх відвідують, купують сувеніри, зупиняються в готелях та харчуються в ресторанах. Але Королевської стоянки вже нема, екскурсій туди ніхто не водить, бо її ще у 2011 році «з'їв» місцевий щепеневий кар'єр. Тому дід підозрює, що пітекантропи все ж до кінця не вимерли — деякі з них чудово себе почувують в якості власників щепеневих кар'єрів.

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Ще в добу палеоліту деякі з архантропів, замучившись обтісувати твердий карпатський андезит, хряпнули мінералки та подалися на схід у пошуках щастя й долі. Тобто в пошуках чогось смачненького. Бо любили архантропи попоїсти, а оскільки вегетаріанців серед них було небагато, пошуки щастя й долі завжди супроводжувалися у первісних людей брутальними сценами розгнужданого браконьєрства. Бідні тварини розбігалися перед двоногими хижакими, архантропи невтомно їх переслідували і так поступово, тисячоліття за тисячоліттям, первісні люди перетворили в мисливські угіддя практично всю територію нинішньої України. Аж поки, зрештою, десь 20 тисяч років тому не дійшли до Донеччини, де сіли перепочити на знаменитій **пізньопалеолітичній Амвросіївській стоянці**.

Таке полювання тривало сотні тисяч років, харчовий раціон за цей час урізноманітнився, і архантропи поступово ставали дебільшими, сильнішими і навіть розумнішими. Бо щоб вполювати щось гідне, треба спочатку почухати потилицю і напружити мізки. Тому десь **150 тисяч років тому** на території нашої країни, з дозволу Відділу кам'яного віку Інституту археології НАН України, з'явилися, нарешті, перші **неандертальці**.

Неандертальці були присадкуваті, однак дуже сильні й витривалі люди. Значно сильніші й витриваліші за сучасних людей. Але бігали незугарно і повільно — короткі ноги не могли прудко нести важкі тіла, що впливало і на їх тактику полювання. А полювати доводилося часто — норма харчування неандертальця середньої вгодованості — 2-3 кг м'яса щодня. При тому м'ясо становило до 80% раціону, що дозволяло неандертальцям виживати в суворих кліматичних умовах льодовикового періоду. Риби неандертальці не їли. Не тому, що гидували, зовсім ні — просто впіймати рибу не могли. Для цього їм бракувало швидкості і вправності рухів. Ну, і де ту рибу взяти, якщо навколо лід та крига, а мистецтва підльодного лову неандертальці не знали?

Тому залишалося лише полювання. Бідні дикі тварини тої доби натерпілися жаху, весь час очікуючи підступного нападу кровожерливих двоногих хижаків. Неандертальці не могли швидко бігати і не були здатні далеко і влучно кидати свої списи, тому мусили, загнавши нещасну тварину в засідку, вражати її з близької відстані. Але і тварини так просто не давалися, тому не дивно, що в кістяках неандертальців часто зустрічаються поламані ноги й руки, потрошені ребра й ушкоджені черепи. Екстремальне в них було полювання, це вам не з рушниці стріляти.

Коли у полі зору не було тварин, неандертальці залюбки полювали на людей. Не було чужинців, не біда — з'їдали своїх. Коли наставали зовсім голодні часи, і померлих з'їдали — а чого добру пропадати? Про все це свід-

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

чать майстерно розбиті кам'яними рубилами та обсмоктані неандертальцями людські гомілки й інші кістки. Малосимпатичні були громадяни. Некультурні, тупі й жорстокі. Ще й канібали. Добре, що вони не є нашими предками.

Жили вони, за нашими мірками, недовго, в середньому до 23 років. Через те парубкувати починали у 6-7 років, а досягши 8 років, заводили і власних діток. Можна собі уявити рівень їх моралі, бо за пануючих у неандертальців порядків у печерах розігрувалися такі сцени розпусти, побачивши які, режисери сучасних порнографічних фільмів впали б у тривалу творчу депресію.

На території України існування неандертальців засвідчене відкриттям не лише жител і стоянок, а й решток самої людини. Зокрема, у **печері Кіік-Коба**, що в Криму, було розкопано поховання жінки і однорічної дитинки, розміри і структура кісток яких не залишають сумнівів, що перед нами неандертальці. Пози, в яких було знайдено померлих, свідчать про наявність у неандертальців вірувань у потойбічний світ. Виявлені в гроті кістки і кам'яні вироби дозволяють припустити, що неандертальці за допомогою вогню заганяли тварин у печеру, а там... Навіть уявити собі моторошно, що витворяли із нещасними тваринами вічно голодні неандертальці. Зараз екскурсоводи залюбки водять до тих печер туристів і беруть з них добрі гроші.

Ось така приблизно публіка впродовж мільйона років поступово хвилями заселяла територію України, залишивши нам не одну сотню досліджених вченими палеолітичних стоянок, розташованих по всій території нашої країни — від Карпат до Криму й до Донеччини.

Археологічні дослідження свідчать, що неандертальці вважали себе господарями Європи протягом приблизно ста тисяч років. Аж поки **40 тисяч років тому** не зазнали культурного шоку, побачивши пришельців. Пришельці були трохи схожими на них, але вищі, стрункіші, хоча й фізично слабші. Завдяки довгим ногам ті пришельці швидко бігали, і неандертальці не могли їх ні наздогнати, ні втекти від них. Звідки ті пришельці прибігли в Європу, того неандертальці не знали. А сучасна наука вважає, що **кроманьйонці** — це були саме вони — з'явилися десь 200 тисяч років тому також у Африці і за якихось 160 тисяч років домандрували собі до Європи та, відповідно, до України.

От кроманьйонців ми вже можемо вважати своїми хоч і далекими, але предками. Принаймні, про це свідчать результати генетичного аналізу їх кістків. Та й зовні кроманьйонці мало чим відрізнялися від сучасних людей. Хіба що були фізично міцнішими, витривалішими і не такими череваними, як дехто з сучасних дядьків.

[Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

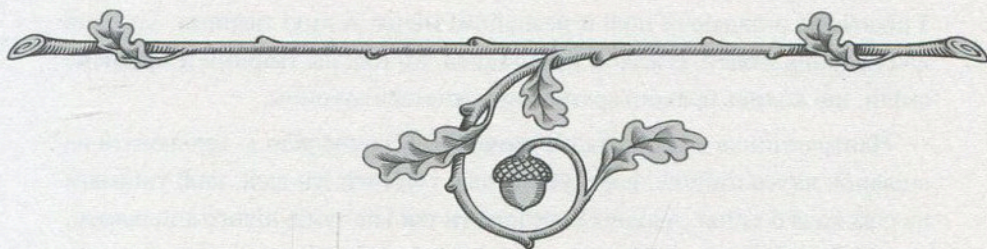
Культурний шок, що його зазнали неандертальці, посилюється, коли вони побачили, як ті кроманьйонці полюють: вони також підкрадалися до диких тварин, але не кидалися на них, як скажені, намагаючись забити нещасну жертву дрючками, каменюками та кусаючи її власними зубами, як це чинили неандертальці. Кроманьйонці поступали обережніше і хитріше: вони здалеку влучно кидали списи з гострими кістяними наконечниками. Тому і травм, як видно з їх викопних кісток, зазнавали значно рідше. Крім того, така тактика дозволяла вполювати одразу кілька тварин, а не одну, як це здебільшого вдалося неандертальцям за їхньої тактики близького бою. А значить, і харчувалися кроманьйонці значно краще за неандертальців, і ті їм несамовито заздрили.

Раціон кроманьйонців суттєво відрізнявся від неандертальського харчу, бо м'ясо в ньому становило десь лише 20%. Решту 80% добирали рослинною їжею та рибою, бо рибалити кроманьйонці дуже любили і вміли це вправно робити. Часто можна було побачити, як у гурті кроманьйонців дядьки раз у раз широко розводять руками, показуючи, яку рибину вдалося піймати на минулій риболовлі за допомогою списа із кістяним зазубреним наконечником. Риби тоді справді було багато, не те, що зараз. А звичка сучасних рибалок широко розводити руками є прикладом безумовного рефлексу, який вони успадкували від кроманьйонських предків. Неандертальцям залишалося лише заздрісно ковтати слину. Заздрять кроманьйонцям і теперішні рибалки — от би із сучасними снастями та на моторному човні потрапити на озеро пізнього палеоліту! Ех... От коли в Україні справжня риба ловилася...

Вчені вважають, що співіснування неандертальців та кроманьйонців навряд чи було мирним. Розумово розвиненіші кроманьйонці, напевне, дотепно глузували над простакуватими неандертальцями та склали про них дошкульні анекдоти. А ті, звісно, ображалися. Особливо, коли залишалися без здобичі, а кроманьйонці, посміюючись, несли до себе туші впольованих косуль. Спалахували кровопролитні сутички, але в бою з кроманьйонцями у неандертальців, незважаючи на всю їх фізичну силу, навряд чи було багато шансів. Кроманьйонці були прудкішими і значно розумнішими, ніж неандертальці. Ще й володіли метальною зброєю, завдяки якій розправлялися із ворогами з безпечної відстані.

Багатою цікавить питання, чи могли неандертальці та кроманьйонці створювати змішані сім'ї або, принаймні, схрещуватися між собою. Вчені допускають можливість сексуальних контактів між двома видами людей, бо дурне діло нехитре. Але дітки від таких міжвидових шлюбів народитися не могли — надто велика генетична відмінність. Хоча останні дослідження

Купить книгу на сайте kniga.biz.ua >>>

свідчать, що в ДНК сучасних європейців від 1 до 4% генів неандертальців. Мимоволі задумаєшся: звідки вони в нас узялися?

Хай там як, але, проіснувавши поряд з кроманьйонцями десь **10 тисяч років**, неандертальці зрештою зрозуміли, що конкуренції їм не витримати, тому вирішили за ліпше вимерти. І окинувши наостанок кроманьйонців сповненим докірливих сліз поглядом, **вимерли**. Це трапилося приблизно **30 тисяч років тому**.

Кроманьйонці полегшено зітхнули, настрої у них помітно покращився. Про це свідчить, зокрема, поява у первісних людей мистецтва. До наших днів збереглися петрогліфи — наскельні зображення, в яких кроманьйонці ще кілька десятків тисяч років тому виражали своє бачення світу і актуальних проблем їх сучасності. Для дослідників цікавими є зображення як людей, так і тогочасних тварин, а також зброї і тактики полювання. В Україні такі петрогліфи можна побачити, якщо ви, наприклад, відвідаєте національний історико-археологічний заповідник «**Кам'яна Могила**» у **Запорізькій області поблизу славного Мелітополя**. Дід рекомендує знайти час і з'їздити туди, бо це пам'ятка світового значення.

Але повертаємося до первісних людей, які тисячоліттями продовжували поступове освоєння території України. Чого їм не сиділося на одному місці, пояснюється просто — винищивши довкола все живе, люди пакували свої пожитки, брали на руки зарюмсаних дітей і мандрували собі далі, з цікавістю оглядаючи нові й незнайомі місця. А дикі тварини, зачувши наближення людей, із жахом розбігалися. Бо тоді ще тварини й мріяти не сміли, що колись браконьєрство каратиметься законом.

Найтрагічніша доля спіткала **мамонтів**. Бо одне діло — вполювати на сніданок якусь пташку, перекусити нею і мусити йти далі, щоб упіймати на обід хоча б зайця. А якщо до вечора ти так і не зумів нічого вполювати, то сидиш собі без вечері і сумно слухаєш сердиті дорікання жінок та плач голодної малечі. Зовсім інша річ — мамонт! Одного мамонта забив — і весь твій рід коло нього і обідає, і вечеряє, та ще й полудникує цілий місяць. Поки всього мамонта не з'їсть.

Коли наші предки це просікли, у мамонтів почалися тяжкі часи. Особливо в цьому розумінні відзначилося **село Межиріч у Канівському районі Черкаської області**. Ну, тобто, ті люди, які жили на території села 15 тисяч років тому. Так от, оті добродушні люди набили тих мамонтів стільки, що набудували собі з мамонтьчих кісток цілі хати. Загальна вага лише знайдених археологами кісток — понад 80 тонн! Сучасні українські браконьєри лише заздрісно ковтають слину, читаючи про ті прекрасні часи. А в Африці мами-слониhi, мабуть, і досі лякають Межирічем неслухняних слоненят.

До речі, якщо хочете побачити оте житло мисливців за мамонтами, складене з кісток невинних тварин, то обов'язково завітайте до Києва, у Національний науково-природничий музей НАНУ. Люди спеціально з-за кордону приїздять, бо то таки унікальна хатинка.

Але все прекрасне колись закінчується. Наші предки поступово винищили в Україні геть усіх мамонтів, перебили масу іншої живності, їсти стало нічого. Дорікання жінок стало дошкульнішим, голодна малеча розревілася голосніше.

Постало сакраментальне питання: як жити далі?

